

L'immigraziun galega en Svizra

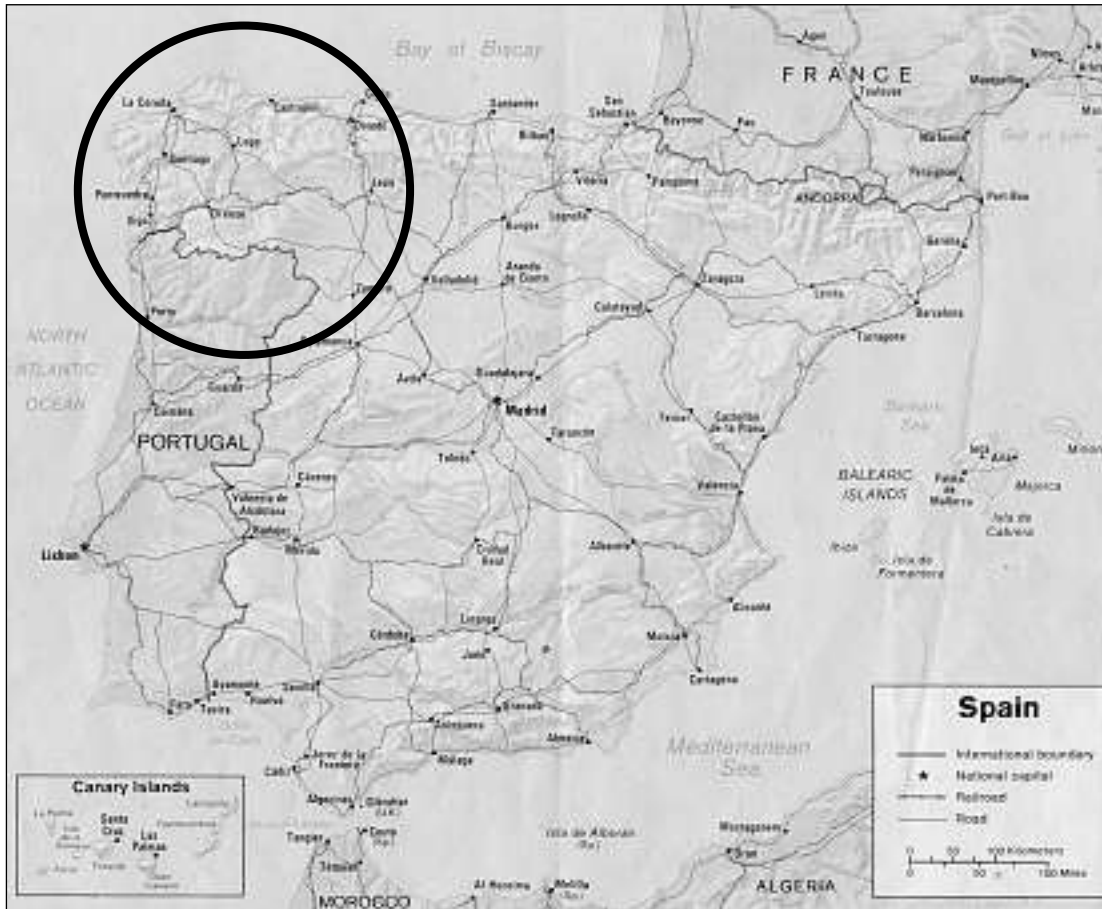
Glisch nova sin ina cuminanza pauc resguardada

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ «Avon bia, bia onns mava ina gada ina mumma cun treis figls à sogn Giachen d'Engalizia» (DRG, chavazzin «Giachen»); Uschia in text ramassà da Caspar Decurtins (1855–1916). La via da latg u galaxia ha num per sursilvan «via da s. Giachen» e per piemuntais «stra ed San Giaco dē Sgalissia» (1). Manegiada è la citad da Son Giachen (95 000 olmas), uffizialmain Santiago de Compostela, chapitala da la «comunidad autónoma» numnada per spagnol Galicia e per galego Galiza (dal latin «Callaecia» u «Gallaecia»). La ragisch dal pled fa endament il pievel gal, pia celtic, che viveva là avant ils Romans. Per rumantsch pon ins numnar la regiun «Galizia»; strusch pussaivla fiss ina confusiu cun il num istoric, oz ord adiever, dal «Kronland Galizien» a nord da las Carpatas, svani 1918 cun l'imperi austriac. Il roman da l'antica viva anc adina en il galeg, il linguatg neolatin indigen da Galizia; uffizial è er il spagnol, la lingua dal stadi central, la quala deriva dal latin discursu en la Castiglia dal nord («Castilla y León»). Son Giachen da Galizia è stà in lieu da pelegrinadi per ina gronda part da l'Europa medievala. «Pir a la fin dal tschientaner passà è vegni in schlantsch nov dal cult da s. Giachen (...). La culissa politica ha sa midada suenter la mort da Franco e cunzunt suenter l'adesiu da Spagna a la Cuminanza europeica 1986 (...). Già 1985 ha in comité d'experts dal Cussegl da l'Europa arranschà in'expoziun en chaussa a Gent (Flandra) (...). 1993 ha l'Unesco registrà la via da Son Giachen sco part dal patrimoni cultural global» (2). Ma la Galizia è dapli che mo ils conturns da lezza citad. Quel pajais da var 2,8 milliuns olmas, situà tranter il Portugal ed il Golf da Biskaia, posseda il lieu orasun cunter vest dal continent europeic, il Cap Finisterre; individus e famiglias bandunan anc adina la Galicia per emigrar ad autras parts da l'Europa. En Svizra vivevan 2008 passa 70 000 persunas cun passaport spagnol e senza passaport svizzer; 40 000 da lezzas eran galegas. La Confederaziun sindicala galega (per galeg CIG) ha gist publictà in studi davart l'immigraziun galega en Svizra (3). Ina cumissiun d'ediziun da quatter persunas, duas galegas e duas svizras alemanas, ha realisà ina survista da gronda valur davart in mez secul da preschientscha galega tranter Genevra, Basilea e Turitg.

Ina naziun europeica

La partiziun «Migraziun» da la CIG ha scrit in prolog per galeg, tudestg e franzos. Ella fa endament ina dieta europeica da «naziunalitads» (oz din ins «naziums senza stadi») 1933 a Berna «che ha renconuschì la Galizia sco quai ch'ella è per propi: Ina naziun europeica. [Il represchentant da Galizia] Plácido Castro ha sa scuntrà cun il president federal svizzer ed in represchentant da la Societad da las naziums (...). La lingua galega, sco identitad da Galizia, è exposita a fermas attatgas sco anc mai en sia istorgia (...). Suenter 1960 ha l'emigraziun, suenter l'America e la Castiglia, chattà ina destinaziun nova: L'Europa, cunzunt la Germania, la Svizra e l'Engal-terra. La contribuziun da l'emigraziun galega a la protecciun da sias ensainas d'identitad, saja quai a l'ester u en Galizia, ed al cumbat cunter quels che pruvavan cun in-sistenza da las destruir, pon ins metter a pèr cun la victoria da David cunter Goliat. Bliers umans che derivan da Galizia discurren vinavant lur linguatg en Svizra ed al mussan a lur uffants, salvond lur atgna cultura. Lez uffants discurren pia tant galeg sco era franzos u tudestg (...). Quest cudesch ha pudì nascher pir grazia a l'agid da pliras persunas ed instituziuns.» Il prolog numna lura pliras persunas e finalmain duas personalitads dal ministeri da lavur a Madrid, il qual ha sustegnì las perscrutaziuns e lur publicaziun en linguatgs che n'èn betg l'uffizial dal stadi central.

Ils onns sessanta e settanta

La contribuziun principala da l'ovra ha scrit l'istoricher Luís Manuel Calvo Salgado d'A Coruña (Galizia), licencià da l'Universitad da S. Giachen e docter da quella da Turitg, nua ch'el lavura sco assistent dal Seminari istoric. Calvo rapporta da l'immigraziun taliana, spagnola e cunzunt galega en Svizra durant la segunda mesadad dal tschientaner passà. Significativa è la gronda differenza da statut tranter l'entschatta da l'immigraziun taliana e quella da la spagnola: «La regenza taliana pretendeva adina dapli da la Svizra, per exempel il dretg dals lavurers da vegnir cun lur famiglia cur ch'els vivevan en Svizra dapi almain in onn, lura ina meglieraziun da las relaziuns d'abitad, ina prolungaziun da las lubientschas da residenza e dapli movibladad aifer il pajais. Questas pretensiuns obligavan la Svizra ad investir dapli tar las infrastructures d'accoglientscha per l'immigraziun. I cunvegna pia damain da clomar Talians. En quist context ha la Svizra, ils 2 da mars 1961, sutscrit in patg cun la Spagna. Quest patg fixava las cundiziuns generalas da l'immigraziun spagnola: Stipulaziun dal contract, durada dal dretg da residenza, lubientscha da dimora per la famiglia, assicuranzas euv. Questas cundiziuns eran pli rigurusas che quellas dal patg da 1964 cun l'Italia (...). Ils bliers immigrants spagnols eran pauc scolads; la regenza spagnola sperava ch'i tramettian valutas en Spagna e turnian lura sco lavurers gia furmads (...). En la Svizra dals onns sessanta e settanta s'entupava l'immigraziun or da l'Europa dal sid cun ina ferma xenofobia. Il Cussegl federal ed ils chantuns han pruvà da controllà l'immigraziun (...). Quella politica ha midà plaun a plaun la tenuta da la populaziun svizra areguard lezza immigraziun. Questa valeva l'emprim sco ina dimora temporara ed è vegnida en bliers cas ina residenza permanenta u almain da lunga durada, ma senza ch'ins vess quità da l'integraziun sociala e da l'adattaziun en il mintgadi (...). Las persunas emigradas da Galizia sa defineschan sco in'atgna grupp» (pp. 20–21). L'autur punctuescha questa atgnadad en sia nota nr. 11: «Quest sentiment da far part d'ina grupp è profundamain collià cun il diever dal galeg (...). En la dumbraziun federala dal pievel realisada dal 1990 figurava il spagnol sco linguatg na uffizial, ma impurtant (1,7% da la populaziun svizra). Dentant cumpigliava questa designaziun il spagnol per propi (castiglian), il catalan ed il galeg.»

Propiests e realitad

Il Galeg Jesús Fernández (Nidau/BE), commember dal sindicat Unia, cumplet-

tescha las infurmaziuns da Calvo: «L'emprima generaziun galega en Svizra lavurava cunzunt sin piazzals ubain sco picturs u stuccatur (...). Ils emprims lavurers avevan il pli savens contracts da stagiunaris. Suenter varsaquants onns survegnivan els ina lubientscha B (...). Cun questa tschertgavan bliers ina plazza en l'industria (...). Insaquants lavuran anc adina en quel sector, ma i èn adina pli paucs (...). Ils Galegs immigrads han emprendi ina professiu ed èn il pli savens sa cumprovads sco buns lavurers, saja quai sco machinists en l'industria u fitg buns miradurs u stuccatur» (pp. 51–52). Fernández turna lura tar il svilp da las relaziuns dapi la Segunda guerra mundiala: «1934 han ins creà il statut da stagiunari e la lubientscha annuala da dimora renovabla B. Ils stagiunaris astgavan star l'emprim in dretg mais e mez, lura mo pli nov. I n'astgavan ni midar sector, ni sa chasar en in auter chantun, ni far vegnir lur famiglia. Pir suenter diesch onns astgavan els dumandar ina permissiu da domicil C (...). 1991 han ins abolì il statut da stagiunari per tgi che na derivava betg da la Cuminanza europeica. En zercladur 2002 è la cunvegna da circulaziun libra da persunas cun l'Uniun europeica entrada en vigur, abolind tuttafatg lez statut (...). Oz vegn era gliued che ha emprendi ina professiu en Galizia (...). Ina da las realitads las pli tristas da la migraziun era che la gliued vegniva en Svizra cun l'idea da turnar e na pudeva perquai betg s'integrar endretg en la societad. Quai vala cunzunt per la Svizra alemana; en Romandia era quai different. I regnevan endament anc adina lur vitg da derivanza, il qual dentant sa midava (...). Tenor mai è quai in dals menders traumas chaschunads da la migraziun» (pp. 52 e 55). Marianne Helfer Herrera Erazo, dal post d'integraziun da la citad da Berna, commentescha: «Tgi ch'è turnà vesa adina ses temp en Svizra, en tscherts cas passa trenta onns, sco ina sort parantesa en sia biografia; sia migraziun era cunzunt in project da spargn e return. Uschia spustav'ins la satisfaziun da giavischs, subordinond l'organizaziun da l'atgna vita a l'augment da las entradas ed al spargn. Igl era blier pli impurtant da gudagnar dapli, grazia a sururas u ad ina segunda activitad lucrativa la saira, la fin d'emna u schizunt durant las vacanzas, che da sa perfecziun en la professiu u da meglierar las relaziuns da lavur» (pp. 55–56).

Ed ils uffants?

Helfer: «In'otra moda e maniera da spustar la satisfaziun dals agens giavischs era ch'ins era pront da sa separar dals uffants»

(p. 56). Fernández punctuescha: «Per spargnar dapli, als laschav'ins en Galizia (...). Cur ch'ins veseva ch'ins na pudeva betg realisar ils plans oriunds, manav'ins ils uffants en Svizra. Quests sa chattavan lur en in situaziun fitg greva. I na pudevan betg s'integrar tuttafatg; il linguatg dal lieu na savevan els betg uschè bain, ed i stuevan acceptar lavurs pauc specialisads (...). Da l'otra vart n'eri betg uschè simpel da cumbinar famiglia e professiu cur che bab e mamma lavuravan. Femnas ed umens da Galizia eran maisters cur ch'i sa tractava da far sururas u d'ir la saira insanua a nettegiar (...). Decisiv [per laschar ils uffants en Galizia] era cunzunt il propiet ch'ins emigreschia mo per dus u trais onns e ch'ins turnia lur en patria; perquai parevi meglier ch'els uffants frequentian la scola en Galizia. Ma la realitad, il pli savens, è stada differenta» (pp. 56–57). I s'enclegia ch'els lioms affectivs tranter geniturs ed uffants pativan savens da las lungas separaziuns: «Bliers uffants creschivan cun mo il bab u la mamma, u schizunt, separads d'omadus, tar parents en la patria. I s'alienavan savens dals geniturs u n'acceptavan betg lur autoritad» (p. 99).

Integraziun ed identitad

Ils temps han sa midads. «Retschertgas en ils chantuns urbans Genevra e Basilea-Citad mussan che la segunda generaziun da l'immigraziun taliana e spagnola, oz tranter 18 e 35, ha s'integrada a moda remartgabl en la societad (...). En la professiu ha'la sa qualificada uschè bain sco la giuventetgna svizra (...). A l'universitad è la represchentada en la medema proporziun» (p. 94). Fernández: «Oz è l'integraziun sociala pli simpla che lezza giada (...). La populaziun svizra era pli reservada; (...) la societad dals bliers pajais ha sa midada (...). Dentant aud'ins anc adina ch'i na saja simpel da s'integrar tuttafatg; uschiello na desii uniuns sco 'centros galegos' u 'centros españoles', era sch'ins vul mo tgirar vinavant l'atgna identitad e cultura (...). I m'ha fatg in grond plaschair d'udir da gliued che haja chapì pir en Svizra tge che la Galicia munta e tge ch'i vul dir da discurren galeg (...). Lezza gliued ha s'emancipada qua ed ha fatg persenn: 'Geabain, jau derivel da quella regiun cun tuts avantatgs e dischavantatgs. Nus avain in'atgna lingua e cultura; quai è grondius' (...). Bliers gliued oriunda da vitgs pitschens è vegnida cun tscherts pregiudizis: 'Gea, jau sun in pau antiquà, perquai che jau discurren in tal linguatg'. La burgaisia perencunter na discurren betg 'galego'» (pp. 58–59). Il dictatur Francisco Franco Bahamonde (1892–1975) era naschì en ina citad da port en Galizia sco figl d'in uffizier da marina, ma

el ha proscrit il 'galego' sco tuts linguatgs da las minoritads etnicas da Spagna.

Ils sindicats svizzers han gidà

Er ils sindicats svizzers èn vegnids adauella da gidar ils immigrads a s'integrar: «En ils onns sessanta e settanta sustegnevan els tendenzas xenofobas, malgrà lur commembers esters (...). Ma en ils onns settanta ha il sindicat 'Bau und Holz' (...) entschavì ad engaschar funcziunaris da derivanza estra. Ils bliers eran vegnids cun gronda experientscha politica (...). Quai ha gidà zunt a stimular ils esters da vegnir commembers. Il pli tard enturn 1980 han ils sindicats preni clermain posiziun per ils dretgs dals umans immigrads en Svizra (...). Oz èn las pli grondas organizaziuns integrativas svizras (...). En l'Unia è passa la mesadad da la commembranza estra (...). Per ils lavurers galegs, sco per bunamain tuts tschels, han ils sindicats prestà quai che fa part da lur duairs: Negozià contracts collectivs da lavur, schlià cas giuridics, defais ils dretgs da tgi che viva da l'atgna lavur. Per l'unda da migraziun da l'emprima generaziun avainsa vairamain fatg fitg blier, per exempel translà u scrit brevs; il sindicat era daverà in dachasa (...) per dumondas pitschnas e grondas. Da l'otra vart (...) han ils Galegs dà fitg blier al sindicat. I eran ordvart organisads (...). Er ils sindicats han contribuì a lur furmaziun. Nus avain stgaffi scolars en Galizia; anc adina dainsa curs annuals ad Arteixo. En Svizra avainsa arranschà curs da tudestg per persunas d'auter linguatg; jau mez hai organisà varsaquants. Nus avain schizunt purschi curs da planisaziun da construcziun per spagnol» (pp. 63–64). Fernández dat lura detagls davart ils curs d'Arteixo: «Nus beneventain per exempel lavurers da construcziun che n'han anc absolvi nagin emprendissadi. I pon s'exercitar en in'ufficina. Sch'i turnan en Svizra cun in attestat dal curs absolvi, vegnan els classificatgs tenor contract, pia cun pajais pli autas. Tschients da persunas han frequentà tals curs» (p. 64).

In pajais pluriling

Il davos chapitel dal cudesch da Calvo, Fernández, Helfer euv. resguarda la situaziun demografica e lingüistica da la Svizra en general; ins po confrontar sias indicaziuns cun quellas dal «Fischer Weltalmanach 2011». La populaziun estra en Svizra munta 21,7 % da la totala tenor omadus ovras. Fischer inditescha la proporziun era tenor chantun, da 9,4% (UR) a 16,1 (GR) e 35,4% (GE). Calvo e sia gruppa relevan la populaziun estra da 2008 tenor stadis, per la Spagna 70 500 dals quals Galicia 40 800. Fischer dat las cifras da 2009 e las midadas dapi 2008: Italia 289 111 (-9,3%), Germania 250 471 (+7,3%), Portugal 205 255 (+4,6%), Serbia 148 903 (-17,3%), Frantscha 90 551 (+5,8%), Turchia 71 039 (-0,9%), Spagna 64 113 (-0,4%). Calvo e collegas numnan «las 15 linguas estras na svizras las pli duradas en la populaziun en 2009» (p. 197); il serb/croat è la prima (103 350, 1,4%), il galeg la tschintgavla (45 178, 0,7%), suenter l'englais (73 425, 1%), ma avant il tirc (44 523, 0,6%) ed il spagnol (32 328, 0,4%). Passa 4000 persunas cun dretg da burgais svizzer discurren pia galeg. Il cudesch «Galiza en Suiza. Galicien und die Schweiz» porscha pia blier dapli che quai che ses titel palenta; el infurmescha davart la plurilinguitad svizra a l'entschatta dal 21avel tschientaner ed ils grevs problems umans da l'immigraziun en ils davos decenns dal tschientaner passà.

1. Gianfranco Gribaudo, *Dissionari piemontèis. Segunda ediziun. Turin (Editip) 1983, p. 403, chavazzin «Giaco».*
2. Klaus Herbers, *Jakobsweg. Minca (C. H. Beck, ISBN-10 3 406 53594 1) 2006, pp. 108 e 110–111.*
3. Luís Manuel Calvo Salgado, Elisabeth Graf, Marianne Helfer Herrera Erazo e Xurxo Martínez Crespo (ed.), *Galiza en Suiza. Galicien und die Schweiz. Confederación Intersindical Galega (www.galizacig.com/avantar/, ISBN 978-84-614-0461-2) 2010.*